

180935

TRIGLAVA

LETO XVI.

LONDON, 16. NOVEMBRA 1963.

STEV. 294.

VULGARNI POJMI

Stanovanjska stiska v Jugoslaviji je huda. To je stara reč. Od daleč si je sicer ni mogoče predstavljati, ker je potrebna izkušnja, da bi v živo zadeli taki podatki kot npr. da se v vsakem enosobnem stanovanju v Ljubljani stiskajo malo več kot tri osebe, v vsakem dvosobnem pa štiri. Vse skupaj je slabo spričevalo za Kardelja, ki se že od nekdaj posebno zanima za stanovanja, mesta, komune in take reči.

Razlogi za stisko leže nekoliko v medvojnem razdejanju in pomanjkanju vsake nove gradnje. A vojna je že daleč in izgovarjanje nanjo postaja počasi smešno. Hujši in bolj veljaven razlog je hitro naraščanje mestnega prebivalstva po vojni. Tak pritek ljudi iz dežele v mesta je splošen pojav ob industrializaciji. Komunistom se zdi ideološko izredno privlačen, ker v mestih ljudje postajajo delavci in se suše njihove korenine na kmetih. Zato so ga pospeševali in se ob njem navdušujejo v otročjem vzhičenju ob misli, da bo Jugoslavija kmalu imela milijonsko mesto.

Hudo pa je nekaj narobe, če vladajoči pospešujejo le priliv v mesta, slabo pa po skrbe, kje bodo ti ljudje stanovali. Kardelj je obsodil "vulgarno" gledišče, kot ga je krstil v govoru na seji Stalne konference mest (gl. str. 13.), da je gradnja stanovanj le nekakšna družbena služba in nujno zlo, ki sicer ovira vlaganja v industrijo. Tako gledišče pač ni vulgarno, ampak je naravnost nečloveško in je tipično za vodeči razred, ki se malo briga za človeško trpljenje. V 19. stol. so socialisti obtoževali kapitaliste za tako nebrižnost. Komunisti se v podobnih okoliščinah nič bolje ne odrežejo kot stari kapitalisti.

Prav tako vulgarno je Kardeljevo mišljenje, da so družbene službe nekaj manjvrednega in slabega. Pravzaprav ni vulgarno, ampak omejeno. Izhaja iz komunističnega čaščenja proizvodnje zaradi same proizvodnje. Če neka tovarna izdeluje kilometre slabega in dragega blaga, ki ga nihče noče kupiti, je dobro, ker proizvaja. Če pa bi bilo treba denar potrošiti za družbene službe, je slabo. Odnasanje smeti, tlakovane ulice, razsvetljava, vodovod, kanalizacija - to so le zaničevane družbene službe in zato manj vredne kot proizvodnje nepotrebne blaga. Tudi šole in bolnišnice so take službe. Ali se res Kardelju ne zdi nič vredno, kakšno vzgojo dobiva mladina? Na učiteljski so ga drugače učili. Čas je, da bi se otresel svojih "vulgarnih" pogledov in bi smatral za važno tudi službe, katere boljšajo življenje in prinašajo pridobitve civilizacije.

SVOBODA VERE

Rimska razstava "Cerkve v molku", kot pišemo na drugem mestu, je vzbudila vihar v Beogradu. Toda morali so čakati na Titov povratek iz Južne Amerike, kjer ga duhovščina ni posebno rada videla. Ne verjamemo namreč, da Udba in Tanjugov dopisnik nista prej vedela za razstavo. Odprta je bila že lani, toda tedaj je bil zažgani nadškof Vovk še živ; take priče pa niso nikoli prijetne. Pravtako je možno, da je k viharju nekaj pripomogel tudi nadškof Seper, ki v Zagrebu pred Titovim potovanjem ni izjavljal, da so odnosi med Cerkvijo in državo normalni. Čeprav se je mnogo izboljšalo po smrti kardinala Stepinca, odnošaji še daleč niso za nepristranskega opazovalca normalni. Preganjanje vere se namreč ne meri po polnih cerkvah in po številu zaprtih duhovnikov. Treba je iti do korena in vprašati, kakšna je svoboda verske vzgoje in dela verskih organizacij ter kakšna je svoboda verskega tiska. Pri tem pa kaj hitro pridemo do "Cerkve v molku". Vse to pa seveda ne opravičuje, da bi smeli na razstavi uporabljati ustaške argumente, če namreč pritožba jugoslovanskega tiska drži. Ker je več kot gotovo, da jugoslovanska hierarhija takega materiala ni dobavila in ga verjetno tudi ne bi odobrila, preostane le - če je poročilo seveda točno - da so ga posredovali notorični ustaški fratri, ki imajo še vedno svoje zveze v Vatikanu, čeprav jih je pokojni papež Janez postavil na hladno. Če je torej kaj na stvari, se je zdaj znova pokazalo, ne le kako škodljivo je to za ugled Cerkve ampak tudi, kako sila neprijetno mora to biti za jugoslovanske škofo.

UREDNIŠTVO

TITO V AMERIKI

Šest južno-ameriških držav je lani povabilo Tita, da jih obiše, a mož je izbral samo štiri - Brazilijo, Čile, Bolivijo in Mehiko. Torejle tiste, ki niso prekinile odnosov s Fidel Castrom in zastopajo bolj neodvisno politično smer kot njihove sosede. Vendar pa kljub temu z izjemo Mehike izbora ni bila posrečena in zlasti obisk Brazilije smatrajo politični opazovalci kot diplomatski poraz: guvernerja politične prestolnice Rio de Janeiro in ekonomsko-finančnega središča Sao Paulo ni sta mogla jamčiti Titove varnosti, pa je bil Tito ob glasnih protestih katoliške hierarhije in prebivalstva širom dežele prisiljen "zabavati se" v puščobi birokratične Brasilije in še tam so štiri petine narodnih predstavnikov bojkotirale njegov govor v Kongresu, guverner po krajini, kamor spada cvetoče industrijsko mesto Belo Horizonte, pa je odklonil, da bi zaradi obiska aretiral jugoslovanske begunce v mestu. V bistvu tudi ni bilo mnogo bolje v Čilu. Tam se je Tito zadrževal od petih dni kar dva dneva v obmorskem letovišču, povzročil pa je domalaki zo vlade, z odstopom štirih ministrov, dasi mu je univerza podelila častni doktorat, a so poskrbeli za varnost tako, da so odpeljali blizu 150 ustašev pred obiskom na jug dežele. V Boliviji zaradi višinskega zraka na nasvet zdravnikov Tito ni obiskal prestolnice La Paz, ampak so ga prišli ministri pozdravit v Cochabambo, kjer je ves čas bival. Mesto je bilo močno zastraženo, jugoslovanske begunce so deloma evakuirali, deloma pa postavili pod nadzorstvo. Univerza je zaprla svoja vrata in tiskovnih konferenc ni bilo.

V naslednjem priobčujemo poročilo iz Čila:

'RUDA IN KUPČIJA'

(Od posebnega dopisnika v Santiagu de Chile)

Čilska vlada je izdala nekaj uradnih komunikacij o razgovorih s Titom in njegovi sodelavci. Najbolj zanimiva se zdi "Skupna izjava o trgovinskih odnosih". Ta poročila o sestanku med Pedrom Daza, zunanjim podsekretarjem, in Tomom Granfilom, generalnim direktorjem jugoslovanske Banke za zunanjo trgovino. Sklenjeno je bilo, da je povečanje trgovine zaželjeno, dasi seveda ni gotovo, kako bodo to razumele čilske gospodarske tvrdke ki naj bi trgovino povečale. Jugoslavija je pripravljena kupiti od Čila ribjo moko in zmrznjeno tunino, če bo Čile kupil jugoslovanske ladje za lov na tune in ribiško opremo. Čile je ponudil jeklene izdelke, bakrene izdelke in polizdelke, volno, celulozo in usnje za jugoslovanske Diesel-motorje, hmelj, pristaniščno opremo in orodje (zlasti za rudnike). Kljub tej izjavi, ki dosti predlaga, vendar ni bila sklenjena nobena pogodba - za razliko n.pr. od Brazilije, kjer je Jugoslavija dala kredit 120 milijonov dolarjev, in od Bolivije, ki je dobila 8 milijonski kredit (za 10 let.) Še najbolj stvaren je bil predlog, naj začneta obe vladi študirati možnosti izvoza čilske železne rude v Jugoslavijo, v zameno za poljedelske stroje. Jugoslavija je dalje izjavila, da bi si želela dolgoročni trgovinski sporazum, ki bi ji zagotovil stalno tržišče, ki jih tako zelo potrebuje zaradi svojega zunanjetrговinskega primanjkljaja. Govora je bilo dalje o sodelovanju obeh trgovskih mornaric: Jugoslavija želi, da bi Čile prevažal svoje blago v večji meri na ladjah pod jugoslovansko zastavo. To pa ni tako enostavno, ker je - podobno kot sovjetska - jugoslovanska trgovska mornarica v državnih rokah, dočim je čilska v privatnih rokah. Etatiistična Jugoslavija, kjer je večina proizvajalnih sredstev pod državno kontrolo, ima zadnje čase velike težave v svoji trgovini s kapitalističnimi državami. Socialistični trgovci, dostikrat na položajih po partijski liniji, niso tako sposobni kot so kapitalistični, ki posedujejo lastne firme in lahko na mestu odločijo, kaj bodo kupili. Pred kratkim je bil moj prijatelj jugoslovanskega porekla v Manili na Filipinih in je tam slišal vest, da si neki slovenski emigrant iz Avstralije odpira podružnico tovarne za aluminijaste tube, ki jo ima v Sydneyu. (Tu gre za znanega ljubljanskega tovarnarja g. Lajovca, ki je po prihodu v Avstralijo začel s sinom Dušanom na novo, dasi so mu doma vse podržavili in se mu je po več letnem zaporu posrečilo priti v Avstralijo. Op. ur.) Obenem pa je govoril z jugoslovanskim predstavnikom, ki je pripovedoval, da je bil pred kratkim v Accri (Ghana), kjer da je jugoslovanski trgovinski ataše popolnoma nepismen v trgovski praksi in sploh ne ve, kaj lokalne firme prodajajo ali kupujejo. Seveda take ostre razlike vedno ne obstojajo in je prenekateri

jugoslovanski trgovinski delegat sposoben in priden. Toda še vedno stoji pred dvema zaprekama: jugoslovansko komunistično birokracijo in svojim lastnim novorazrednim instinktom. O prvi ni vredno pisati. Glede drugega pa je stvar v tem, da je precej jugoslovanskih pogodb sklenjenih zato, ker dobi Jugoslovani od prodajalca gotov odstotek za svoj žep. Roba morda ni bila najboljša, cena ne najugodnejša, toda to Jugoslovani ne bali, saj tvrdka ni njegova. To je vsaj v latinski Ameriki velika rana jugoslovanske trgovine in bi se jugoslovanske oblasti morale nekoliko bolj zanimati za to.

Da bi premostila težave plačevanja trgovinskih obvez jugoslovanskim socialističnim tvrdkam, so se Granfilovi sodelavci sestali tudi s predstavniki čilske Državne banke in podpisali pogodbo, ki pa v uradnih komunikacijah ni bila objavljena. Iz dobro poučenih krugov sem zvedel, da bosta obe vladi odprli bančni račun, ki bo vsaki dajal pol milijona dolarjev kratkoročnega kredita, tako da bodo prodajalci lahko takoj vnovčili obveznice. (Jugoslovanske firme poznano počasi plačujejo in so zaradi tega imele težave že tudi v zapadni Evropi.) Obe vladi bosta saldirali svoje račune vsakih 6 mesecev.

Politično vzeto ni imel Titov čilski obisk nobenega pomena, vendar pa so uradni krogi pokazali nekaj zanimanja za jugoslovanske predloge o povečanju trgovine. Toda to zanimanje je mlačno in bo rezultat odvisen, v koliko trgovina z Jugoslavijo Čileju res lahko koristi. Upoštevati je treba ogromne geografske razdalje in sorazmerno nizko jugoslovansko industrijsko produktivnost. Oboje dviga ceno jugoslovanskim izdelkom. To pa onemogoča uspešno konkurenco, zlasti s tvrdkami iz Estados Unidos. Zaenkrat nihče v tukajšnjem trgovinskem ministrstvu ne pričakuje hudega skoka v trgovini z Jugoslavijo. Mnogo pač zavisi od sposobnosti jugoslovanskih tvrdk, a še več od tukajšnjega trgovinskega odseka na jugoslovanskem poslanstvu.

DEMONSTRANTI V WASHINGTONU

(Dopis)

Oktober je najlepši mesec celega leta v Washingtonu. Vročina in tropska vlaga poletja sta za nami, novembersko deževje pred nami. Vsak dan je lep kot pesem, sončni vzhodi in zahodi pa prelestni kot na južnih morjih. Zato ameriško zunanje ministrstvo rado izbere oktober za posete raznih veljakov, pa tudi razni kongresi se često vršijo prav v tem času. Tako je bilo zadnje čase kar naprej vrvenje: za Haile Selasijem je prišel na obisk irski ministerski predsednik in za Lemassom jugoslovanski Tito. Tudi vietnamska Madame Nhu je bila tu in čeprav ima oster jezik, se nam od te strani ni bilo kaj bati. Ko so jo v Atenah, po povratku iz Beograda s kongresa Parlamentarne unije vprašali, o Jugoslaviji, je rekla, da se ji ni zdela posebno komunistična.

Toda Washingtonce zanimajo samo velike glave. Le kaka Elizabeta angleška ali Hruščev sovjetski in tudi De Gaulle pritegnejo maso naroda. Zato vlada, kadar iz vlnudnostnih razlogov potrebuje unožice na cestah, pusti uradnike za eno uro na ceste, da prisostvujejo paradi. Ker dela pol Washingtona po državnih uradih, so seveda ceste polne. To da letos za Titov obisk takega enournega dopusta vlada ni dala in učinek je bil porazen. Nazadnje to ni nič čudnega, saj je bil Titov obisk neuraden. A je spet res, da tisk ni dobil od vlade nobenega sporeda, kot je to navada ob drugih prilikah, pa tako nihče ni vedel nič točnega. Tisk je seveda vnaprej pisal o obisku in ga pojasnjeval s političnega vidika. Tako liberalni in pro-demokratski WASHINGTON POST kot konservativni in pro-republikanski EVENING STAR sta odobravalta povabilo v Belo hišo. Prvi se sicer ni nikoli protivil ameriški politiki do Jugoslavije, drugi pa je začel predvsem zadnje leto "predočevati jugoslovansko strahovost". (Zanimivo je, da je eden od direktorjev STARA postal šef ekonomske sekcije ameriške ambasade v Beogradu prav pred kratkim in bo kot tak torej odgovoren za vso ameriško pomoč tej državi.)

Šele na sam dan obiska, v četrtek, je POST objavila izpod peresa Carrolla Kilpa - tricka, ki ima dobre stike s predsednikom, da pride Tito ob 11.45. Sprva so sicer napovedovali uradno 12.45, a so uro verjetno spremenili, ker so že 14 dni prej razne skupine prijavile na policiji svoje nameravane demonstracije, pa so se oblasti očitno bale izgredov.

Jutro 17. oktobra je bilo očarljivo. Tito je prispel iz Mehike na Langley Air Force Base kakih 130 milj južno od prestolice že prejšnji večer, spet eno uro pred napovedanim časom. Od tam so ga peljali v Williamsburg, staro prestolico Virginije in eno od središč ameriške revolucije pred 200 leti. A zakaj ravno Williamsburg? To mestece, ležeče v prelepi planjavi Virginije, je popolnoma preurejeno. Rockefellerjevo darilo pred leti je omogočilo, da so lahko preuredili vse hiše natančno tako kot so bile pred stoletji. Iz Washingtona je težko iti na lepše potovanje kot prav tja, na zanimivejše pa gotovo ne. Ker tudi tam ni nobenih Jugoslovancev, se torej ni bilo bati, da bi kdo pokvaril intimno romantično vzdušje, ki naj bi pri Titu takoj na začetku vzbudilo dober vtis o

Ameriki in kasneje prijetne spomine. Da so oblasti to dosegle, dokazuje izjava, ki jo je podal Tito, ko je po obisku Washingtona obolel v Williamsburgu: "Počutim se kakor doma." Tretji razlog pa je verjetno ušel vsem ali večini opazovavcev, ne more pa člo veku, ki je kdaj sam obiskal to mesto. Obiskovalec mora biti dirnjen nad zgodovino od pora britanskemu imperializmu; imena, ki so bila prej samo črke v zgodovinskih knjigah, polno zažive. Na likom Henry Patricka, ki je že leta 1774. dejal "Svoboda ali smrt!" (Give me liberty or give me death!), pa bi se lahko tudi Tito zamislil. Williamsburg je bil namreč ena zibelk ameriške demokracije. Tam so se kovale besede, ki so dale pozneje obeležje vsej ameriški zgodovini: svoboda govora, pisanja, združevanja, prostost od preganjanja, verskega ali političnega: možnost ustveriti si osebno srečo po lastnem okusu in sposobnosti.

Na večer svojega prihoda se je Tito s soprogo peljal v staromodni kočiji na večerni sprehod po mestu, ki je tlakovano z opekami kot je to bila navada v starih časih. Baje mu je ta vožnja silno ugajala. Prespala sta v hotelu Williamsburg Inn in se potem zjutraj pripravila na tako zaželjeni obisk Washingtona.

Priprave za Titov obisk so bile sila obsežne, podrobne in vseskozi tajne. Ljudje, ki so imeli vpogled v varnostne mere za časa Hruščevega obiska, trde, da so bile zdaj enake. Za točen spored je vedelo zelo malo ljudi. Celo straže, ki so bile na mestu ob 8h zjutraj, niso vedele za čas Titovega prihoda.

Demonstranti so bili na cesti severno od Bele hiše že zelo zgodaj zjutraj. Okoli desete ure, ko sem jaz prišel mimo, je skupina Hrvatov s svojo zastavo in ustaškim grbom demonstrirala na samem pločniku pred Velo hišo. Bilo jih je 65, večinoma mladi ljudje, precej žena in deklet med njimi in kakih 6 ali 7 otrok v narodnih nošah. Vsak je nosil vsaj po en transparent: gesla so v glavnem obdolževala Tita raznih nasilij in zločinov ter pozivala na ustanovitev hrvatske države. Napisi so bili tako dolgi in majhno tiskani, da jih je bilo težko brati preko ceste. Na drugi strani avenije, tja proti parku Lafayette, pa je mlad Hrvat s hrvatskim trakom na rokavu, delil letake. Ti si bili tiskani v drobnem tisku v angleščini. Takoj sem videl, da imam opravka s političnimi amaterji. Angleščina je bila strašna. V prvem odstavku in v drugem sem našel kakih deset resnih napak, a doma sem jih potem naštel preko sedemdeset in še sem morda katero prezrl. Tiskovnih napak je tudi mrgolelo. Tako je bil J. Broz 1949. leta obsojen na pet let zapora. Amerikanec, ki je to bral, seveda tega ni mogel verjeti in ni dvoma, da je začel dvomiti nad vso vsebino. Toda druge napake so bile zlobnejše. Tako je n. pr. iz Hrvata Tita nastal sovjetski državljani. In kdo ga je naredil za maršala? "Antifascist Council for National Liberation of Serbia." In to leta 1944. A vsak otrok ve, da je AVNOJ postavil Tita za maršala leta 1943. v Jajcu v NDH. Letak je podpisalo pet ljudi, med njimi Dr. Stjepan Hefer, Paveličev naslednik.

Komaj sem dokončal branje letaka, že pride ~~iz~~ ~~z~~ ~~vo~~ ~~vo~~ ~~ga~~ ~~la~~. iz 17. ceste druga skupina s srbsko zastavo, poleg ameriške. V sprevedu je stopalo okoli 45 ljudi, večinoma moških. Na čelu pa pravoslavni duhovnik. Kasneje mi je nekdo omenil, da je bil to episkop Dionizije. Zanimivo je, da je leta 1960 isti episkop odklonil vodstvo podobne demonstracije, ko je bil Tito v New Yorku, češ da mu je to pod častjo. A tedaj je bil na demonstracijah vojvoda Djujič, ki ga pa letos nisem videl. Verjetno, ker je zdaj proti episkopu Dioniziju. Transparenti te skupine niso omenjali niti Jugoslavije niti srbstva, ampak so se omejili le na Tita. Pri vratih Bele hiše je vodstvo srbske povorke izjavilo, da imajo pismo za predsednika Kennedyja. To je bilo takoj sporočeno naprej in čez dve minuti je prišel eden od prezidentovih uradnikov in prevzel petico. Ne vem, če so podobno storili tudi ustaški demonstranti.

Omenjena srbska povorka pa je bila le del srbskih demonstrantov. Že pred časom, ko se je zvedelo, da pride Tito v Ameriko, so Srbi ustanovili American-Serb Committee v New Yorku, ki je kmalu tudi izdal nekaj letakov. Eden od njih je pozival vlado naj bi preklicala povabilo in ameriške državljane, naj s podpisom na letaku protestirajo pri svojem narodnem poslancu. Čeprav je bilo jasno, da bo vsak tak apel jalov, je bil vendar dostojno napisan, lepo tiskan, brez napak in jedrnato sestavljen. Tako kot je v Ameriki navada. New Yorkani so potem povezali še ostala večja mesta in organizirali prevoz kakih 300 demonstrantov v Washington. Obenem pa so demonstrirali tudi po velemestih. Sodeč po televiziji je v nedeljo pred obiskom demonstriralo v San Franciscu preko 5000 ljudi, v Gary, Indiana, pa po srbskih virih 6000 Srbov. V obeh mestih so naredili slamnatega Tita in ga zažgali. Te demonstracije so pripomogle, da so nekateri senatorji in kongresniki iz krajev, kjer je mnogo jugoslovanskih emigrantov, drug za drugim podajali izjave, da so proti Titovemu obisku. Toda treba je dodati, da jih je bilo letos samo okoli dvajset in da je govoril vsak zase, dočim je leta 1960. podpisalo apel na predsednika Eisenhowerja, naj Tita ne prejme, kar 160 poslancev, da o senatorjih niti ne govorim. Je morda tudi to znak, da je jugoslovanska emigracija politično brez vpliva in da jo je komaj še čutiti? V Washingtonu zanjo komaj vemo.

Okoli 11h sem se vrnil nazaj pred Belo hišo. Ustaše in Srbi so se razvrstili v dveh ločenih grupah na obeh koncih Bele hiše. Nekako 110 ljudi s prav toliko transparenti. Demonstrantje so bili dokaj mirni in dostojanstveni. Med seboj se niso žalili. Srbska grupa je bila iz Chicaga. Moralo bi jih biti več, saj so naročili dvoje letal. Toda pred odhodom je nekdo telefoniral, da je v letalih peklenski stroj, nakar je policija uvedla preiskavo, letalska družba TWA pa se je ustrašila in prevoz odpovedala. Z največjimi težavami so nato Srbi dobili neko drugo letalo. Ker pa so zaradi tega morali prečuti celo noč na letališču, so bili ob času demonstracij močno utrujeni. Dokaz, da je bila srbska organizacija ad hoc, vidim v tem, da čikaški Srbi niso vedeli za newyorško grupo niti če bodo prišli Srbi iz Kalifornije. Slednji seveda niso, ker so v San Franciscu pripravljali dostojen sprejem. Da so uspeli, kaže Titova influenza v Williamsburgu, ki mu je "preprečila, da bi obsikal Kalifornijo".

Ker je bila tu situacija dokaj ustaljena, sem zavil proti južni strani Bele hiše. Na poti tja pa naletim na četo osmih mladih fantov, Amerikancev, v rujavih uniformah s kljukastimi križi na rokavih. Marš v gosjem redu! Bili so to člani American Nazi Party, ki imajo slučajno sedež v Arlingtonu onstran reke Potomac. Tako so vedno reprezentirani, kadar se kaj dogaja v Washingtonu. Ko sem jih zagledal, sem se takoj spomnil ustašev (Gliha vkup štriha.) Isto je morala misliti policija, ker jih je dodelila hrvaški skupini demonstrantov. Naciji so kljub temu vplivali naugodno na celotni vtis demonstracije in so jih nekateri listi izrabili za svoje namene. WASHINGTON POST je npr. naslovlila članek o tem: "Dve jugoslovanski frakciji in osem nacijev izzivajo Tita". EVENING STAR sicer nacijev ni omenil, omenil pa je obe skupini in pri hrvaški pojasnil: "Hrvatska je ena od jugoslovanskih pokrajin, ki je med vojno proglasila svojo neodvisnost pod nacističnim pokroviteljstvom."

Kmalu za naciji pa so se v dvajsetih avtomobilih pripeljali Srbi iz New Yorka in Washingtona, okoli sto, z dobrimi transparenti. Vsaj eden je zahteval svobodne volitve v Jugoslaviji. Obenem je prišla pred Belo hišo tudi delegacija, ki je zjutraj položila na arlingtonskem vojaškem pokopališču venec na grob pilotov, ki so jih 1946 sestrelili komunisti na Gorenjskem. To dejstvo je pa POST objavila.

TITO PRILETI

Okoli pol dvanajstih je policija zaprosila vse gledalce, naj se odstranijo od vrtno ograje Bele hiše in se postavijo za vrvmi, nameščeni že prej, odkoder se pa ni dalo videti na vrt, kjer naj bi se Tito spustil s helikopterjem. To je bilo očitno varnostna mera, da ne bi kdo streljal nanj. Tudi na vrhu 250 m visokega spomenika Washingtonu, odkoder se vidi na vrt Bele hiše, so bile straže v civilu. Toda na splošno je bilo vseh gledalcev zelo malo - le demonstranti in slučajnostni turisti. Okoli tričetrt na dvanajet sta preko parka pred Kongresom pridrsela dva helikopterja. Demonstranti, ki očitno niso vedeli, da bo Tito pristal na vrtu Bele hiše, so začeli divje skandirati v angleščini: Tito-morilec! Časnikarji in Titovo spremstvo, med njimi zdravnik Dr Bogdan Breclj, se za to niso dosti menili, pač pa je policija pridrsela na motorjih in se ustavila 5 cm pred kričoči Srbi, ki v svoji vnemi ali policije sploh videli niso, ali pa se je niso bali. Kričanje po Washingtonu in celem distriktu Columbia je namreč zabranjeno in kaznjivo. A ker so bili Srbi tako iz sebe, da bi se najbrž spopadli s policijo, jih je ta pustila potem pri miru, dokler se niso noveprišli odpoljali v limuzinah v Belo hišo. Gledalci so se pričeli že razhajati, demonstranti se odšli spet na severno stran Bele hiše, ko se je nenadoma, tik pred dvanajsto uro pritihtopil prav nad glavami občinstva tretji helikopter in pristal na vrtu Bele hiše. Zagrmeli so topovi in maršal Tito je okronal svojo politično kariero z obiskom v prestolnici ameriške demokracije. Krila helikopterja so naredila tak piš, da je vojaku častne straže odneslo kapo in se je znašel gologlav pred maršalom, neki drugi vojak pa je omedlel. Oba predsednika sta se kratko pozdravila in nato odšla v poslopje.

EPILOG

Takoj ko so se končali državniški razgovori med Titom in Kennedyjem in je maršal odletel nazaj v Williamsburg, se je v Belo hišo vrnila gospa Kennedy, ki je bila na obisku v Grčiji in Maroku. Srbi so ji poslali šopek rož in pismo, v katerem so ji zagotovili svoje veselje, da se ji ni bilo treba rokovati s krvnikom jugoslovanskih narodov. Izrazili so mnenje, da je morala biti pod varstvom božje Previdnosti. So pa kavalirji ti Srbi, kaj?

In Kennedy? NEW YORK TIMES je takole komentiral obisk: "Predsednik je vse tako uredil, da ga ni mogel zasačiti niti en fotograf v preveč prijaznem razgovoru s Titom. Nihče ni uspel, da bi ju slikal, ko sta se rokovala in v kaki drugi pozi, ki bi jo potem lahko izkoristili pri bodočih volitvah..."

In Slovenci? Razen mene jih sploh ni bilo!

PARTIJA, SINDIKAT in DELAVEC

(Od našega domovinskega sodelavca)

Po petnajstih letih sta britanski Trade Union Congress (Kongres delavskih zvez) in jugoslovanska Zveza delavskih sindikatov spet vzpostavila uradne stike. Toda vse kaže, da je britanski TUC hotel priti to pot do dna jugoslovanskemu problemu. V Beograd je poslal delegacijo osmih vodilnih članov, na čelu s samim generalnim tajnikom George Woodcockom. Spremljata ga med ostalimi še Frank Cousins (glavni tajnik Zveze transportnih in splošnih delavcev, najmočnejša delavska zveza) in Jack Cooper. Najprej so se sestali s Svetozarjem Vukmanovičem predsednikom jugoslovanskih sindikatov. Z njim so razpravljali o jugoslovanskem političnem in socialnem sistemu, a si ob koncu niso bili na jasnem, če delavski sveti odn. bolje: če delavci preko svojih delavskih svetov resnično kontrolirajo industrijska podjetja. Tudi ni bilo mogoče Britancev prepričati, če je mogoče delo neproduktivnih delavcev, kot so n. Dr. profesorji, oceniti podobno kot ročno delo. Ker je v kapitalističnem svetu kolektivno pogajanje dejansko bistvo in razlog obstoja delavskih zvez, Britancem enostavno ne delajo možgani še jim nekdo pripoveduje, da to pri sindikatih ne igra vloge. Tako jim je bila glava polna vprašanj, pa so se napotili v tovarne, da sami vidijo in najdejo odgovore.

Ko to poročam, so obiskali avtomobilsko tovarno v Kragujevcu, ki vsakih šest minut proizvede en avtomobil. Ko so zvedeli, da je od 450 delavskih funkcionarjev kar 294 članov Zveze komunistov, in da poleg tega 96% vseh sindikalistov pripada samo eni delavski zvezi, jim je bilo jasno, da ni potem nobene težave držati delavce na vajetih in v skladu z vladno politiko. Ko je Woodcock vprašal, kaj potem Sindikat sploh počne, mu je predsednik istega odgovoril, da je to "družbena" organizacija, ki se v glavnem bavi s proizvodnjo. Čim več da bo produkcije, tem več bo tudi denarja za plače. Osnovni kriterij predstavlja doseženi rezultat, učinek. Na podlagi tega potem ocenijo vsak oddelek tovarne in vsak posej, in nato še vsakega delavca posebej, znova vsakih šest mesecev. To, so mu rekli, predstavlja glavno pobudo za trše delo.

KRONIKA

(Od naših dopisnikov)

29. novembra bodo v Jugoslaviji praznovali državni praznik. Jugoslovanski begunci v Veliki Britaniji pripravljajo za ta dan večje demonstracije pred jugoslovansko ambasado. Te naj bi imele popolnoma nestrankarski značaj.

V času Titovega obiska v Ameriki, so demonstrirali tudi jugoslovanski begunci v Londonu pred ameriško ambasado. 11. oktobra zvečer so med drugim delili javnosti letake, podpisane v imenu celotne jugoslovanske demokratske opozicije, v katerih so razložili, zakaj so proti Titovemu obisku. Po en Srb, Hrvat in Slovenec pa so skupaj izročili na veleposlaništvu memorandum, ki ga je ambasador potrdil tri dni pozneje in poslal v Washington.

Urednik Srpskih Vidika iz Muenchena g. S. Stankovič je v Royal Institute of International Affairs (Chatham House) 1. novembra govoril pred izbranim občinstvom o problemih Jugoslavije. Pred tem je pred škotsko javnostjo govoril v Edinburghu in Aberdeenu.

V Clevelandu je umrl msgr. Matija Škerbec, bivši kranjski dekan. Bolehal je že nekaj časa, in zdravniki so mu naročili popolen mir. To je bil razlog, da ni mogel naš dopisnik dokončati intervjuja z njim o medvojnih dogodkih. Pokojnik je potrdil opis razgovora med predsedniki Narodnega odbora za Slovenijo in gen. Roesenerjem, kaj kor ga je v argentinskem VESTNIKU objavil g. Frnac Bajlec. Svoje poglede na "novodobno slovensko katoliško gibanje" je objavil v dveh zvezkih.

Drago Šijanec, znani slovenski dirigent, je postal glavni ravnatelj mestnega simfoničnega orkestra v Buenos Airesu.

NAROCNINA in POVERJENIKI:

Sev. Amerika: \$ 3.50 oz. z letalom \$ 7; Tine Kremžar, 11047-110 St., EDMONTON, Alberta.
 Avstralija: £A 1.10.0 oz. £A 3; Pavla Miladinovič, 12 Oxford St., INGLEBURN, N.S.W.
 Francija: F 12.00; Milan Zagar, 4 rue de l'Argonne, STRASBOURG.
 Velika Britanija: £ 1.4.0; BM/TRIGLAV, LONDON W.C.1.

OB JUGOSLOVANSKEM GOSPODARJENJU

(Od našega gospodarskega sodelavca)

IV. SEBIČNOST, SUBVENCIJE IN KONEC

V avgustovski številki sem pojasnil, kako se naprednejše oblike gospodarjenja uveljavljajo same po sebi, ker so cenejše in torej tistemu, ki jih uvede, prinašajo dobiček. Zato je težko trditi, da se kmet upira modernizaciji proizvodnje, ker je sebičen. Morda se ji del kmetov upira iz starokopitnosti, toda med njimi je nedvomno dovolj takih, ki so zadosti prebrisan, da zaduhajo dobiček, če ga je kje kaj, in bi stremeli za njim. Seveda moram ponovno poudariti, da je modernizacija uvajanje tistih novih tehničnih metod, ki pridelovalne stroške zmanjšujejo, torej tistih tehničnih metod, ki so primerne za naše razmere, ne pa kakršnih koli novotarij zaradi novotarij samih, kakor delajo komunisti.

Ni mi čisto jasno, kako naj bi komunistični družbeni sektor navaljal kmete - starokopitne ali napredne - k modernizaciji, ki zmanjšuje pridelovalne stroške, ko po vseh poročilih vemo, da družbeni sektor dela z izgubo, torej z visokimi stroški. Lani je Slavko Komar zahteval, da je treba cene kmetijskim produktom dvigniti za 500/o, da bo državni sektor kril stroške, medtem ko je kmetom z davki treba odvzeti dodatni dobiček, ki bi ga tako dobili. Jasno je torej, da je "modernizacija" državnega sektorja nesmislena, ker podražuje namesto pocenjuje. Zato se kmetje nimajo od njega kaj naučiti. Če bi "napredovali" tako kot državni sektor, bi bili kmalu na berački palici.

Še manj seveda tak državni sektor lahko pobija domnevni kmečki monopol in visoke cene oziroma dobičke, ki so baje njegove posledice. Ravno kar smo videli, da ravno državni sektor potisne cene navzgor zaradi slabega gospodarjenja, ki je tako slabo, da kljub visokim cenam nima dobička ampak izgubo. Kakor je odlično pojasnil naročnik Cene v januar-skem KT, pa o "monopolu" v poljedelstvu sploh ni mogoče govoriti. To je ena od redkih panog gospodarstva, kjer je mogoče govoriti o popolnem delovanju tržnega mehanizma. Milijone kmetij je komaj mogoče organizirati, da bi nastopili kot en sam monopolist, t.j. omejili proizvodnjo in dvignili ceno. Na to je očitno mislil kritik, ko je napisal, da bi kmetje "počeli isto, kar počno monopolisti v industriji". Pripomniti moram takoj, da seveda tudi monopolisti v industriji ne morejo dvigati cen, kot se jim zljubi, ampak v precej ozko začrtanih mejah. Ni tudi jasno, zakaj naj bi bili sicer proti temu, da imajo kmetje "monopol" na kmetijstvo. Morda je "mešano gospodarstvo" prav lepo geslo, toda zakaj bi ga gnali tako daleč, da bi morala država siliti v kmetijstvo, da si s tem očitno samo podražuje proizvodnjo. Če pa bi država znala kmetovati bolje od kmetov, ji seveda ne bi bilo treba kmetov preganjati s pretiranimi davki, odklanjanjem gnojil, kreditov itd. Državni sektor bi enostavno proizvajal ceneje in plačeval delovno silo boljše, kot zasluži, če je samostojna, in ni vrag, da ne bi končno prevladal. Danes pa komunisti forsirajo državni sektor, ne zato, ker proizvajajo ceneje, ampak ker so si vtepli v glavo, da morajo poddržaviti produkcijska sredstva in uničiti tudi male samostojne podjetnike, pa naj si bo njihovo gospodarjenje učinkovito ali ne.

Kdor je bral Kardeljevo knjigo o socializmu na vasi, tudi ne more dvomiti, da sedanji državni sektor in tako imenovana kooperacija nista nič drugega kot poskus uvesti kolektivizacijo skozi dvoriščna vrata, ko je ni bilo mogoče skozi glavna. Kooperacija ima namen dobiti kmete pod gospodarsko kuratelo in politično nadzorstvo partije. Kdor govori z ljudmi iz domovine, lahko sliši, kako po vseh zadrukah sede partijski,

ki se sploh ničesar ne razumejo, temveč samo pobirajo zadržne prispevke iz katerih izplačujejo sebi plače.

Kooperacije v pravem pomenu besede pa naših kmetov ni treba šele učiti. Naši kmetje so imeli odlične zadruga - kreditne, strojne, nakupno-prodajne itd., ko še naših komunistov ni nikjer bilo, ampak so se šele med seboj tožili pri Stalinu. Te zadruga so odlično delovale, modernizirale kmetijstvo in koristile vsem. Toda Kidrič jih je proglasil za kapitalistične in jih dal razbiti. Ni čuda, da kmetje ne verjamejo komunistom ničesar več.

Ni mogoče primerjati subvencij kmetijstvu v ZDA, Veliki Britaniji ali v Zahodni Evropi s subvencijami pri nas. Na Zahodu imajo subvencije socialen namen - ohraniti kmečki stan, ali gospodarskega - ohraniti kmetijsko proizvodnjo na neki ravni včasih tudi iz strateških razlogov. Pri nas imajo subvencije namen uničiti svobodnega kmeta, pa naj to tudi kmetijsko proizvodnjo podraži ali celo zmanjša. Sicer pa mislim da bi bilo komaj mogoče dobiti ekonomista, ki bi trdil, da je na pr. ameriška kmetijska politika silno posrečena. Toda ne glede na to je posledica te politike v ZDA prevelik pridelek, pri nas pa premajhen.

Kar pa zadeva primerjavo izgub državnih posestev in kmetijskih dolgov pred vojno, je treba reči tole: Dolgove so pri nas imeli predvsem kmetje, katerih posestva niso bila zadosti velika. Odpisovanje dolgov zanje ni bila nobena rešitev, ker je odpravilo samo simptom ni pa ozdravilo bolezni. Rešitev bi bila, da bi od teh kmetov zemljo odkupili in jo prodali tistim, ki so imeli primerno velika posestva. Seveda bi bilo potem treba poskrbeti za zaposlitev takih malih kmetov drugod. Podobna rešitev bi bila priporočljiva za državni sektor: namesto da bašejo vanj vedno večja sredstva, kar pa proizvodnjo podražuje namesto da bi jo pocenjevalo, naj bi zemljo pustili kmetom, morda z dodatkom potrebnih posojil. Toda odtlej bi seveda morali delati s kmetom kot z ljudmi ne pa kot "razrednimi sovražniki" in "stebri stare družbe".

MOLČEČI PARIZ

PISMO SLOVENSKE PRAVDE FRANCOSKEMU VELEPOSŁANIKU V LONDONU

"Bili smo žalostni in razočarani, ko smo zvedeli za ukinitve slovenskih radijskih oddaj pariškega Radia za Jugoslavijo. Posebej še, ker imamo zanesljive vesti, kako zelo priljubljene so bile te oddaje v Sloveniji. Z ozirom na globoke kulturne vezi, ki so obstojale med Francijo in tem posebnim delom Jugoslavije več kot eno stoletje, pomeni to nesrečo, ker je ta odločitev prekinila in umazala ta odnos in po našem mnenju oslavlja kulturno svojskost Slovencev in posredno tudi njihovo vlogo v jugoslovanskih zadevah.

Ne želimo postavljati vprašanja glede pravice Francoske Radijske družbe, da ukine katerikoli oddajo v tujih jezikih, če ji to narekujejo ekonomske ali drugačni razlogi. Radi bi Vas le opozorili, Ekszellenca, na kvarne posledice, ki jih bo verjetno imela ukinitve slovenskih oddaj na slovenske in ostale jugoslovanske demokrate v Jugoslaviji in zunaj nje in to v času, ko skušajo dobiti čim širšo podporo za nadaljevanje procesa liberalizacije v sami deželi. Prepričani smo, da pomeni odločitev Francoske radijske družbe neposreden udarec temu razvoju in podžiga sedanji komunistični režim, da ojača svojo oblast nad ljudstvom.

Radi bi še ugotovili, da radijske oddaje v slovenščini iz držav, ki so v zadnji vojni napadle Jugoslavijo, ne morejo nadomestiti prispevka, ki ga je za stvar demokracije dala Francoska radijska družba in da je zato omenjena odločitev tem bolj obžalovanja vredna. Ali ne bi bilo zato priporočljivo, da bi morda R.T.F. na novo proučila položaj?"

DROBNE VESTI: Jugoslovanski tisk je ostro obsodil rimsko razstavo "Molčeče Cerkve", ki so jo znova odprli, ker postavlja Jugoslavijo v isto vrsto z ostalimi komunističnimi deželami, in ker objavlja falzificirane dokumente, ki naj bi predstavljali ustaške zločine. BORBA poziva jugoslovanski episkopat, da protestira proti tej razstavi. - Ameriški komentator Pearson je znova zahteval izročitev Andrije Artukoviča, ki se skriva v Kaliforniji, jugoslovanskim oblastem, sklicujoč se pri tem na izročitev venezuelskega diktatorja Jimeneza. - Vesti iz Jugoslavije pravijo, da je bil Tito divji spričo demonstracij pred njegovim newyorškim hotelom, ko se je dvema emigratoma posrečilo vtihotapiti v njegovo predstobo. Vsa zamera leti predvsem na policijo v New Yorku. To je bil vzrok, da je Tito odpovedal banket za 700 ljudi.

FRANTIŠEK HLAVAČEK:

PORTRET ENE GENERACIJE (15)

PREGANJANJE V SLOVENIJI

To preganjanje je doseglo tudi slovenske pokrajine in v njih predvsem napredno in jugoslovansko usmerjeno strujo. Ko je izbruhnila vojna, sta bila v Trstu med drugimi aretirana tudi dr. Jedlovski in dr. Gregor Žerjav, voditelja naprednjakov. V samem Trstu je bilo aretiranih 300 oseb, več sto drugih pa v drugih slovenskih krajih. Obseg teh aretacij pa je bil znatno manjši kot v Bosni, ker je Slovenijo po večini obvladovala katoliška struja, ki se je smatrala za lojalno Avstriji. (Počenši z letom 1917, pa je tudi tu nastopil preokret).

Ko se je tržaški advokat dr. Josip Mandić, pri vojaških oblasteh poiskoval zavzeti za aretirane tržačane, je bil grobo zavržen s pretentjo, da bo tudi on aretirani, če se bo mešal v te zadeve. On pa se ni oziral na to grožnjo, temveč se je skupno s drugim tržaškim voditeljem dr. Ribaržom, ki je bil češkega porekla, obrnil direktno na kneza namestnika Hohenlohe, da bi on posredoval pri vojaških oblasteh. Hohenlohe jima je odgovoril: "Nima smisla, ker bodo še mene zaprli". Posredoval pa je kljub temu in dosegel, da je bilo preganjanje v Trstu ustavljeno in izpuščeno vsaj nekaj aretirancev, med njimi dr. Žerjav, proti kateremu pa je bil uveden veleizdajavski proces. Na srečo je bil ta proces pred civilnim sodiščem, kjer so ga sodniki Slovenci in Italijani oprostiti, vojaške oblasti pa so ga kljub temu konfinirale v Trstu, kjer je nato delal v pisarni dr. Mandića, obenem pa tajno razvijal svojo politično aktivnost. V tem času so se vršile konference, na katerih se je razpravljalo o potrebi, da bi nekateri vidnejši Slovenci odšli v inozemstvo ter se pridružili skupini okrog dr. Trumbića. Zveze z njim so navezali s pomočjo tržaškega trgovca Franja Princa in tržaške podružnice češke Živnostenske banke, ki je takrat posredovala pri veliki kupčiji, po kateri naj bi Avstrija iz Italije dobila živež v zameno za češki sladkor. Tako je z dovoljenjem in odobravanjem prizadetih ministrstev potoval v Rim dr. Mandić, ki sta ga trgovec Princ in Živnostenska banka izbrala za svojega "pravnega zastopnika". Isto pot je opravil še dvakrat in čeprav je bil vselej zasledovan od avstrijskih špijonov, mu je vendarle uspelo da se je parkrat sestel z dr. Trumbićem in to kljub nevarnosti, ki mu je pretela ob povratku v Trst, če bi to njegovo sestajanje s Trumbićem bilo odkrito. Trumbić mu je na teh sestankih razložil načrte za osnovanje Jugoslovanskega odbora ter nakazal potrebo, da se temu odboru pridružijo tudi Slovenci.

Več slovenskih prvakov se je prijavilo za potovanje v Italijo in slednjič je to uspelo dr. Vošnjaku, dr. Gregorinu in dr. Trinajstiču, ki so s ponarejenimi dokumenti potovali v Italijo, kjer so nato aktivno sodelovali v Jugoslovanskem odboru.

Ko je Italija stopila v vojno proti Avstriji, je seveda nameravana kupčija propadla, toda vsled nje so bili slovenski predstavniki že srečno izven meja in oblasti Avstroogrske.

Preganjanja v ostalih slovenskih pokrajinah so se nadaljevala vse do amnestije leta 1917. V Ljubljani so bili postavljeni pred sodišče člani omladinske organizacije "Preporod". Od dvaintridesetih obtožencev je bilo obsojenih triindvajest, med njimi voditelja Ivan Endlicher na sedem in Janže Novak na pet let težke ječe. Poslanec Franjo Grafenauer, član cesarskega sveta in deželnega zbora v Celovcu, je bil kljub poslanski imuniteti, obsojen zaradi veleizdaje na pet let težke ječe in izgubo poslanskega mandata. Ivan Hribar, župan mesta Ljubljane, je bil obtožen veleizdaje, oproščen zaradi pomanjkanja dokazov, pa potem na zahtevo vojaških oblasti spet aretirani in obtožen, ponovno oproščen, nato pa na zahtevo vojaških oblasti interniran v bližini Salzburga vse do junija leta 1917. Pisatelj Franjo Maselj in dr. Franc Ilešič, predsednik "Slovenske Matice" sta bila aretirana in proti njima je bila uvedena preiskava zaradi veleizdaje. Vsled pomanjkanja dokazov sta bila spet izpuščena, Maselj pa je bil kljub temu konfiniran v Nižji Avstriji.

V Goriški grofiji je bilo aretiranih okrog 500 ljudi, med njimi urednik lista "Soča", Andrej Gabršček, advokar dr.Puc in sodnik, pesnik Alojzij Gradnik. Tudi proti njim je bila uvedena preiskava zaradi veleizdaje, do sodnega postopka pa ni prišlo zaradi pomanjkanja dokazov. Kljub temu je bil Gabršček konfiniran za Gornjem Avstrijskem.

Več sto slovenskih jetnikov je bilo zaprtih na ljubljanskem gradu, med njimi pisatelj Ivan Cankar, urednik goriške "Vede" dr.Knaflič, industrijalec Andrej Jaklič, učitelj Ivo Jadras in drugi javni delavci. Nekaj časa je bil v tem zaporu tudi dr.Gregor Žerjav. Na predvečer pred izbruhom vojne z Italijo so bili v Ljubljani aretirani profesor dr.Ivan Lah, Rasto Pustoslemšek, urednik "Slovenskoga Naroda"; Viktor Zalar, urednik "Glasa Juga" in še večje število ljudi, ki so bili brez sodbe odpeljani v koncentracijska taborišča v raznih delih Avstrije. Vsi ti aretiranci in interniranci so bili izpuščeni na svobodo po amnestiji, ki jo je cesar Karel proglasil leta 1917.

Ta kratek pregled nam kaže na razliko med razmerami v Hrvatski z ene strani in v Bosni, Dalmaciji in Sloveniji, z druge strani. Samo en del Hrvatske je pretrpel grozot in preganjanja podobnega onemu v Bosni: Srem, kamor je za kratek čas prodrla srbska vojska v septembru 1914, toda tudi po njenem odhodu so hrvatske civilne oblasti v precejšnji meri zajezile preganjanje vojaških oblasti, o čemer bomo govorili v poglavju o vojnih dogodkih.

Tu je seveda treba še dodati, da so hrvatski, srbski in slovenski politiki, ki jim je uspelo pobegniti v Italijo, z dr.Trumbićem, Hinkovičem in Supilom na čelu osnovali emigrantsko organizacijo odpora Avstroogrski, slavni "Jugoslovansko Odbor". V tem odboru so se poleg drugih odlikovali s svojo dejavnostjo tudi poslanci Hrvatsko-srbske koalicije, dr.Hinković, dr.Potočnjak, ter pripadnik "generacije 1895" Milan Marjanović in kasneje tudi Milan Prbićević. O Vsem tem bomo govorili v nadaljnjem teku te študije.

BITKA NA CERU IN NJEN ODMEV

Srbija je bila seveda izčrpana vsled Balkanske vojne ter ni imela na razpolago dovolj orožja, streliva in druge vojne opreme za boj proti tako močnemu nasprotniku. Tudi ni do tistega časa prejela nikake direktne pomoči od Rusije in drugih zaveznikov, zato ni mogla preprečiti vdor treh močnih avstroogrskih armij s severa proti Valjevu in z juga proti Kragujevcu. Kljub temu se je srbska vojska, pod vodstvom odličnih poveljnikov in prežeta z borbenim duhom, kljub izčrpanosti in nezadostni oborožitvi, junaško postavila v bran proti tej veliki premoči.

V noči od 15 na 16 avgusta leta 1914, je prišlo do velike bitke na široki fronti od Šabca do Valjeva na jugu. Tej bitki je zgodovina nadelala ime "Bitka na Ceru". Končala se je s popolnim porazom avstroogrskih armij, pod poveljstvom generala Potioreka, diktatorja Bosne. Po porazu so bile te armije prisiljene k naglemu umiku nazaj preko Save in Drine.

V tej bitki so na bojišču prvič pokazali svoje protiavstrijsko razpoloženje češki vojaki, ki so sestavljali 21.pehotno divizijo. Ta divizija, ki je vsebovala samo en nemški polk, se ja na bojišču razbežala; en del je prešel k Srbom, na bojišču pa je pustila ogromen vojni plen, zlasti topove in strelivo. General Potiorek je v svojem poročilu, da bi vsaj nekoliko prikril svoj poraz, izjavil, da je bil razpad 21.divizije glavni vzrok poraza, vendar ne edini: drugi razlog naj bi bila nesposobnost generalov in nezadostno sodelovanje častnikov. Maršal Conrad von Hoetzendorf, ki se je kot šef Generalnega stana prav-tako hotel opravičiti, je v svojem poročilu Direktorju Cesarske Vojne Pisarne, baronu Bolfrasu, napisal: "Nismo mogli računati s tem, da se bo ena celotna pehotna divizija razbežala in prepustila topove in vojni material sovražniku".

Ta sijajna zmaga srbske vojske, je dvignila moralo vojaštva in naroda, v svetu pa je izzvala presenečenje in spoštovanje. V zavezniških državah je pozročila pravo navdušenje in zlasti visoko jo je cenil francoski vrhovni poveljnik, maršal Joffre. Isti odmev pa je seveda dobila tudi v Hrvatski in ostalih jugoslovanskih pokrajinah monarhije, kjer so močno porasla upanja na dokončni poraz Avstro-Ogrske in Nemčije ter na ujedinjenje vseh Jugoslovanov.

Vse to razpoloženje seveda ni moglo ostati prikrito Vojaškemu poveljstvu v Zagrebu, ki je pričelo pripravljati novo, še povečano preganjanje. Ker se je tem načrtom spet upirala civilna uprava, je prišlo do novega poostrenja odnošajev med vojaškim poveljnikom generalom Scheurom in banom Skerlecom.

Scheure je Skerlecu očital, da ne vrši svoje dolžnosti napram sumljivim in veleizdajavskim elementom ter da se ne briga za to, da bi se v tisku in z drugimi sredstvi ne širile lažnjive vesti z bojišč. Dvoboj med njima se je nadaljeval z vse večjo ostrino, pričela pa se je tudi nova, ovaduška kampanja Frankovcev, ki so bili presenečeni in razočarani nad srbsko zmago na Ceru.

O vseh teh pojavih bomo objavili podrobne podatke.

Bo še.

PISMA UREDNIKU

G.urednik! Zdaj objavljate razpravo g.Glušiča o medvojni dobi, pred časom pa ste v izveščku objavljali "Spomine" g.dr.L.Sirca. Dvoje poglavij istih Spominov je lani objavil tudi "Zbornik Svobodne Slovenije" in tam je na str.108. zapisano, da je bil g.Glušič "domobranski polkovnik" Kako more zdaj g.Glušič kritizirati domobranstvo, če je bil - po g.Sircu - "domobranski polkovnik"? A če ni bil, in kolikor je meni znano, to nikdar ni bil, na kak način je prišel g.dr.Sirc do tega podatka in zakaj niso uredniki "Zbornika" opozorili avtorja na to napako, saj so morali o tem kaj več vedeti kot pa dr.L.Sirc, ki je bil med vojno v inozemstvu?

M.KRAVANJA

/Naš sodelavec g.dr.Sirc je poslal sledeče pojasnilo: "Med vojno polkovnika g.Glušiča nisem poznal in prvič sem slišal o njem proti koncu l.1946. Kolikor se spomnim, mi ga je takrat dr.Nagode opisal kot narodno zavednega domobranskega polkovnika. Ni pa izključeno, da me v tem pogledu spomin vara, ker sva o njem govorila v zvezi z domobranskim kapetanom Drčarjem, ki je posredoval zvezo na polk.Glušiča. Samo po sebi se mi to ni zdelo čudno, ker je nekaj mojih znancev oficirjev šlo po l.1943. k domobrancem, dasi so bili mihailovičevci. Seveda prosim polk.g.Glušiča oprostjenja, da sem ga nehote napačno označil. Ljubo SIRC."/

POZDRAV IZ FINSKE: G.urednik! Sem novi begunec. V začetku vojne sem bil rojen, šolo sem posecal na Jesenicah. Mlad sem občutil rdečo svobodo napram črni v Španiji. Vest mi ni dovoljevala, da bi molčal, pa zato nisem mogel dokončati "zaradi neznanja" 4. letnika elektro TS v Ljubljani. V internatu, kjer sem živel, so mnogi "ptiči brez perja" hlinili vdanost režimu, ki sem ga pa jaz s prijatelji sovražil in razkrinkaval. Zato sem moral zapustiti internat in šolo. - Potem sem delal v šamotarni na Jesenicah, težko delal, za mesečno plačo 14.860 din. Potem pa pri stricu v elektro delavnici z mesečno plačo 12 - 13.000 din. To je bila mizerija! Ker nisem mogel dobiti službe z boljšo plačo, sem hotel v tujino in sem prosil za potno dovoljenje. S težavo sem ga nazadnje s pomočjo prijateljice dobil v Kranju po petih mesecih, s tranzitom preko Avstrije, Nemčije, Švedske in vizo za Finsko, kjer živi moj korespondent. To me je stalo 10.000 din. Vožnjo pa mi je plačal stric v Nemčiji. Težave so se začele na Švedskem, kjer so si mnogi Jugoslovani prizadevali, da me pošljejo nazaj v Jugoslavijo. Potem sem prišel iz švedskih zaporov v finske. (So mnogo boljši kot v Jugoslaviji.) A koncem marca letos so me izpustili. Po enem tednu sem imel sobico in delo. Sem član Zveze jugoslovanskih demokratov v Skandinaviji, zanima me pa tudi življenje drugih rojakov po svetu. Rad bi bral tudi njihove revije. Vsi imamo isti cilj: odpraviti komunizem in potem rešiti narodna vprašanja. Prihaja čas, ko bomo potrebovali močno zvezo v celem svetu. Se tole, dodatno k pisanju v KT: Tudi na Jesenicah so tri stolpnice. Ljudje imajo vode dovolj zlasti v vrhnjih nadstropjih, kadar dežuje. Črnski študentje dobe štipendije po 60 - 80.000 na mesec, a ovenski pa samo 7 - 15.000 din.

JOZE ZUZEK (Helsinki)

MAJOR KOPRIVICA: G.urednik! V uvodniku KT 293 omenjate "rezervista" orožniškega častnika Koprivico. Dejstvo je, da je bil aktivni orožniški častnik. So mar v predvojni Jugoslaviji sploh obstojali rezervni orožniški oficirji?

J.GRUDEN

KULTURA IN OMIKA

Slovenski znanstveniki pripravljajo pod okriljem Slovenske akademije znanosti in umetnosti dve važni deli: Etimološki slovar slovenskega jezika in Slovar sodobne knjižne slovenščine. Prvega je pripravljala univerzitetni profesor France Bezlaj takorekoč brez stalnih sodelavcev, dokler ni dobil razumevanja pri Skladu za podpiranje kulturne dejavnosti; zdaj ima ob sebi krog pomočnikov. Večje delo pa predstavlja Slovar knjižne slovenščine; v redakcijskem odboru so glavni uredniki Anton Bajec, Mile Klopčič in France Tonšič, s šestimi pomožnimi uredniki. Formalno so začeli z delom koncem 1962, dokončali pa bi naj 1970. Delo teče v dveh smereh: iz leposlovnih del izpisujejo besedno gradivo, številni terminologi pa zbirajo izrazje po posameznih panogah. Zdaj naj bi bil v tisku poskusni snopič, ki bi javnost seznanil z načinom obdelave besednega gradiva ter z razponom problemov, ki jih bo obdelava zaobsegla. Računajo, da bi naj bila prva knjiga slovarja s 1000 stranmi dotiskana koncem 1965 (od A do J). Tej naj bi potem sledile še tri ali celo štiri knjige, s 120.000 gesli vsega skupaj. Kako ogromno delo je to, razvidimo ob primerjavi s srbskohrvatskim Rečnikom književnog i narodnog jezika, ki ga je šest let pripravljalo petdeset strokovnjakov. Res je, da pri slovenskem slovarju sodeluje okoli osemdeset terminologov, vendar je internih strokovnjakov komaj deset. Redakcijskemu odboru bo dobrodošel vsak nasvet ali pripomba. Naslov je: Inštitut za slovenski jezik, Slov. akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, Novi trg 4/I., pp. 323.

Za dvajsetletnico Kočevskega zbora so v Ljubljani izdali korespondenco Edvarda Kordelja in Borisa Kidriča iz leta 1942. To "Jesen 1942" bodo v prevodu objavili tudi v Beogradu. - Srbska književna zadruga bo drugo leto izdala veliko antologijo srbsekag pesništva od 13. do 20. stoletja. Izdala bo tudi Kosovo "Zgodovino Slovencev". - V 80. letu življenja je umrl pedagog in mladinski pisatelj Pavle Flere. - 70. letnico je praznoval češki prevajavec Jaroslav Urban, ki že štiri desetletja sodeluje pri kulturnem zbliževanju Čehov in slovanskega Juga. - Ljubljansko DELO je že drugič v kratkem času hudo raztrgalo knjige, ki jih izdaja "Mladinska knjiga" v Ljubljani. Toda tokrat je šlo za prevod in sicer Salmonovega Strastnega življenja Modiglianija.

V New Yorku so sredi oktobra odprli razstavo jugoslovanskih slikarjev in kiparjev-primitivcev. - Hrvatski slikar Franjo Dolenič je razstavljal v londonski slikarski galeriji Jeffress. To je bila prva samostojna razstava tega slikarja v tujini.

Na mednarodnem festivalu v Neaplju je film "Volk" Jadran-filma dobil prvo nagrado v zneska enega milijona lir. - V Pragi so imeli teden risanih filmov znanega jugoslovanskega umetnika Dušana Vukotiča. - Jugoslovanska izvozno-uvozna filmska Agencija je do konca septembra letos prodala ali posodila v tujino 126 domačih igranih in 200 kratkometražnih filmov. Pri tem je dosegla rekorden dohodek 720.000 dolarjev.

Na visoki šoli za politične vede v Ljubljani so odprli oddelek za novinarstvo. To je prva katedra za strokovno izobraževanje časnikarjev v Jugoslaviji. Predstojnik katedre je Bogdan Osolnik. - V Jugoslovanskem inštitutu za časnikarstvo so začeli s predavanji na trimesečni časnikarski šoli. Od 40 slušateljev jih je 21 iz beograjskih uredništev, 19 pa jih je prišlo iz drugih krajev. - Istotam so odrpli tudi enoletno dopisno novinarsko šolo. Zanj se je prijavilo sedemdeset oseb. - Jugosl. zavod za proučevanje šolskih in prosvetnih vprašanj je začel akcijo za sestavljanje enotnih jugoslovanskih učbenikov za tiste učne predmete, kjer jih je mogoče in koristno uporabljati. S takimi učbeniki bi med ostalim zmanjšali stroške za izdajanje učnih knjig.

Med letošnjimi knjigami Slovenske Akademije vzbuja pozornost razprava Jakoba Riglerja: Južnotranjski govori. Ob razmejitvi notranjskega dialektičnega področja avtor dokazuje, da sega ta dialekt na zahodu do predmestij Trsta. - Oktobra je umrl v Mariboru literarni zgodovinar in jezikoslovec dr. Mirko Rupel. Sodeloval je pri zadnjih dveh izdajah Slovenskega pravopisa. Njegova zasluga je, da je gradivo o slovenskih protestantih in piscih danes takorekoč zbrano. - V Ljutomeru so praznovali 150 letnico rojstva slavista in jezikoslovca dr. Frana Miklošiča, v Mariboru pa so mu odkrili spominsko ploščo. - Predsednik Slavističnega društva Slovenije je postal dr. Bratko Kreft. Prof. dr. Marja Borštnik je bila izvoljena za urednico revije Jezik in slovstvo.

Slovenski violinist Igor Ozim bo dve leti poučeval na glasbeni visoki šoli v Koelnu. Pred tem je bil nekaj časa izredni profesor na Glasbeni akademiji v Ljubljani. - Delegacija ameriških založnikov je obiskala tudi Ljubljano in razgovarjala z uredniki Mladinske knjige. Gosti so predstavniki ameriške vlade, ki proučujejo možnosti sodelovanja med obema državama na področju založništva. - Jugoslavijo sta obiskala angleški pisatelj A. Cronin in Nobelov nagrajenec Salvatore Quasimodo. SPECTATOR

OD MESECA DO MESECA

TITO JE SPET DOMA

Tito se je vrnil v Beograd s svojega ameriškega potovanja 1. novembra. Priletel je z ropotavim letalom DC-6 jugoslovanskega letalstva in v salonu letališču v nedolgem govoru povedal, kako lepo so ga sprejemali po Braziliji, Čile, Boliviji in Mehiki. Posebno so ga ganili jugoslovanski izseljenci, ki bi se na starost radi vrnili v domovino. S Kennedyjem se je zelo prijateljsko pomenil o medsebojnih odnošajih in o mednarodnih problemih. Obisk je bil zelo koristen, ker je "osebno iz prve roke lahko videl, da je tudi predsednik Kennedy za utrditev miru in ohranitev miru."

Na srce je Kennedyju položil nadaljno pomirjevanje v svetu in mu je povedal s kakšnim navdušenjem so ljudje sprejeli sporazum o prepovedi jedrskih poskusov. Odkrito mu je tudi povedal, da je jugoslovanska politika miroljubna, da žele sodelovati z vsemi deželami brez obzira na družbene ureditve in da je miroljubno sožitje edina pot k boljšim odnošajem in miru v svetu. Tudi v Združenih narodih je Tito opazil boljše ozračje kot pri svojem prvem obisku (septembra 1960, ko je Hruščev s čevljem tolkel po mizi).

V ZDRUŽENIH NARODIH

Tito je govoril v generalni skupščini Združenih narodov 22. oktobra. Začel je po angleško: "Mr. President, ladies and gentlemen" (namesto Mr. Chairman, kot je običajno), nato pa nadaljeval po hrvaško, hvaleč izboljšanje odnošajev v svetu in zatrjajoč, da s silo v svetu ni mogoče reševati mednarodnih problemov. Edi ni izhod je priznanje različnih družbenih ureditev in medsebojni odnošaji na načelih miroljubnega sožitja. V novih pogojih se dežele opredeljujejo vedno bolj po njihovem odnosu do miroljubnega sožitja in vedno manj po pripadnosti k tej ali oni strani v hladni vojni.

Zaradi te nove polarizacije na sile miru in sile hladne vojne postaja tudi "nevezanost" preživeta in se spreminja v splošen pokret za mir in za podporo listine Združenih narodov. Tito se je zavzel za mednarodno sodelovanje in pomoč pri gospodarskem razvoju zaostalih dežel in je priporočil ZN, da naj kodificirajo načela miroljubnega sožitja. Na koncu se je zahvalil za pomoč Skopju in rekel: "Thank you."

STANOVANJA

Kardelj, ki je sedaj predsednik zvezne skupščine, je na zasedanju Stalne konference mest v Zagrebu 25. oktobra naznačil novo stanovanjsko politiko, ki bo pomenila:

1. višje stanarine, ki naj bodo vezane za splošno raven cen in naj omogočajo gradnjo in zdrževanje stanovanj (a življenski stroški naj bi se ne dvignili);
2. več denarja za gradnjo stanovanj, za kar naj bi zajeli osebne prihranke in vloge podjetij in proračunov na novi način, ki naj gradnjo stanovanj spremeni iz "nujnega zla" v samostojno gospodarsko dejavnost;
3. preureditev gradbenih podjetij, ki naj se integrirajo in postavijo na zdravo osnovo, tako da bodo kos pospešeni gradnji in da bodo dobivala sredstva pod istimi pogoji kot industrija.

HAILE SELASSIE V BEOGRADU

Abesinski cesar Haile Selassie je bil na prijateljskem obisku v Beogradu od 2. do 4. novembra. Sestal se je z Titom topot že šestič in imela sta politične razgovore. Skupni komunike izdan po njunih razgovorih je poudaril, da sta soglašala o vseh problemih, katere sta razpravljala. Tito je Selassieju poročal o svojem obisku v Južni Ameriki, Washingtonu in Združenih narodih, a Selassie pa o svojem posredovanju v Bamako med sprtimi Alžirci in Maročani. Nadalje sta v komunikeju poudarila, da je prišlo do pozitivnih sprememb v mednarodnih odnosih pri čemer so nevezane in novo osvobodene dežele igrale svojo vlogo. Smatrala sta za neobhodno, da se uresniči deklaracija ZN o neodvisnosti dežel, ki so še pod kolonijalno upravo. Izrazila sta zadovoljstvo nad sklenjenim sporazumom o prepovedi jedrskih poskusov in podprla bližajočo konferenco ZN o trgovini in razvoju. Soglasila sta se tudi, da podpirata sklicanje druge, širše konference nevezanih dežel. Na koncu sta ugotovila, da je sodelovanje med obema državama zadovoljivo in da bosta delala za poglobitev tega sodelovanja.

Po nepopolnih podatkih se je jugoslovanska industrijska proizvodnja v prvih 10 mesecih tega leta dvignila za 15% v primeri z isto dobo lani. Največji dvig proizvodnje je bil v tobačni industriji (52%), kateri sledijo ladjedelnstvo (30%), elektronska industrija (25%), gumena (23%), električne energije (21%), papirja (20%), usnja in obutve (18%), gradbenega materiala in opreme (14%), premog in nemetali (10%), nafta (9%) in črna metalurgija (8%).

Ranković je 20. okt. otvoril zadnji del avtoceste Bratstva in Edinstva med Osipapnico in Beogradom v dolžini 58.5 km. S tem je cela cesta med Ljubljano in Gjevgljelijo dolga 1.096 km zgrajena. Cesto so začele l. 1948 graditi mladinske brigade. Vsega skupaj je na cesti delalo 570.000 mladih ljudi iz Jugoslavije in 36 drugih dežel. Cesta zdaj tvori del evropske ceste E5.

Do leta 1970 bodo elektrificirali železniške proge med Jesenicami in Nišom, Vrpoljem in Sarajevom in med Zagrebom in Karlovcem v skupni dolžini 1.180 km. Obenem bodo zgradili ranžirne postaje v Beogradu, Zagrebu, Zalogu, Doboju, Nišu in Skopju. Moderne signalne naprave bodo instalirali na progah Jesenice-Zagreb, Novska-Titov Veles, Vrpolje-Doboj, Zenica-Sarajevo in Zagreb-Reka. V vse to bo investiranih kakih 124 milijarde dinarjev. Elektrificirane proge bodo omogočile obtežitve preko 20 ton in brzine čez 120 km na uro. Okoli 30% manjših postaj na teh progah bodo zaprli.

V prihodnjih sedmih letih bo Jugoslavija investirala v kemično industrijo okoli 540 milijard dinarjev. To bo 2.5-krat več kot v preteklih 10 letih, vendar pa bo to po sedmih letih komaj doseglo evropsko povprečje iz l. 1960.

Letošnji pridelek koruze se ceni na okoli 5 milijonov ton, ali 270.000 ton manj kot lani. Manjši pridelek pripisujejo suši, ki je vladala v nekaterih krajih na snomlad. S koruso je bilo za sejanih čez 2.4 milijonov ha zemlje.

V prvih sedmih mesecih tega leta je 18% vsega jugoslovanskega izvoza odpadlo na izvoz investicijske opreme in strojev v razvijajoče azijske in afriške dežele. Ta izvoz je bil vreden 77 milijonov dolarjev.

Jugoslavija je v oktobru tega leta uvozila 4.500 televizijskih aparatov z ekranom premera 53 cm iz Vzhodne Nemčije.

V prvih šestih mesecih tega leta je šlo skozi reško luko 1.6 ton blaga v poravnane dežele. To je kakih 650.000 t. več kot lani v istem času in 40% celotnega prometa v reškem pristanišču. Čehoslovaška vodi z 735.000 tonami, sledijo Madžarska in Avstrija.

Ladji BOHINJ in BOVEC, ki sta last Splošne plovbe iz Pirana skupaj z dvema ladjama Jugolinije iz Reke vzdržujeta promet med jadranskimi in južnoameriški lukami.

Tovarna obutve BOROVO (bivša BATA) je letos izvozila 600.000 parov čevljev v razne evropske in afriške dežele. Tovarna upa, da bo l. 1965 izvozila 1 milijon parov.

ZSSR je dala Jugoslaviji kredit v znesku 30 milijonov rubljev za omiljenje škode, katero je jug. gospodarstvu povzročil potres v Skopju. Jugoslavija je prosila za ta kredit.

Oktober je bil v Ljubljani deseti mednarodni sejem moderne elektronike, katerega se je udeležilo 27 jug. in 56 tujih podjetij iz 14 dežel. Sejem se specializira na elektroniko, telekomunikacije, avtomacijo in opremo za jedrsko industrijo.

V prvih 8 mesecih je preko mejnih prehodov prišlo v Jugoslavijo 723.000 osebnih avtomobilov, 15.521 avtobusov in preko 120.000 skuterjev. Istočasno je vstopilo v Jugoslavijo 2.5 milijona potnikov, kar je 200.000 več kot lani v celoletnem letu. Samo v avgustu je prešlo jug. mejo 172.000 avtov, 2.710 avtobusov, 22.000 motorjev in kakih 600.000 potnikov. Te številke vključujejo mali obmejni promet na italijanski in avstrijski meji.

V Mariboru so odprli novi hotel SLAVIJA z 242 posteljami, katerega gradnja je stala 800 milijonov dinarjev.

Predstavniki jug. in ameriških založništva so se na sestanku v Beogradu dogovorili, da bodo izdali nekaj tehničnih, literarnih in umetniških reprodukcij v angleščini in enem od jug. jezikov.

Danilo Lekić je bil postavljen za stalnega predstavnika Jugoslavije pri ZN 25. okt. letos. Nadomestil bo Mišo Pavičevića, ki je bil na hitro postavljen na to mesto 7. dec. 1960 in je naslednji dan že govoril v Varnostnem svetlu ter napadal sile ZN v Kongu. Pred kratkim je Jugoslavija obljubila, da bo poravnala svoj dolg za sile v Kongu.

IVAN STANIĆ

Na naslednjih straneh je zaključek A. Glušičeve razprave OB DVAJSET LETNICI. Priloga je tako urejena, da predstavlja zaključeno celoto.

Nevarnost za uspeh komunistične revolucije v Jugoslaviji je obstojala edinole v Mihajlovičevi Srbiji. In če bi bilo le malo vizionarstva in poguma pri političnih prvakah izven Srbije, bi ta nevarnost do italijanske kapi tulacije lahko zajela vso Jugoslavijo in za komuniste bi bilo ostalo kaj malo prostora v obširnih jugoslovanskih gozdovih in planinah in tudi malo podpornikov po naših vaseh. Vendar, gospodje so gozdovom predpostavljali ugodnosti z žicami in bunkerji opasnih mest, kjer so na varnem, zaupajoč v zavznike, da ti "ja ne bodo dali oblasti komunistom v roke", delali "visoko-politične" načrte in pripravljali papirnate deklaracije za prevzem oblasti "v svoje roke" ob koncu vojne. Komunisti so v Srbiji doživeli najhujši udarec v vseh svojih revolucijskih naporih, ko jih je Mihajlovič koncem 1941. izgnal iz nje. V Srbiji so uživali tako malenkostno podporo prebivalstva, da so mogli vdrževati le nekoliko skrivaških grupic. Nazaj so se mogli vrniti le s pomočjo sovjetskih in bolgarskih armad v jeseni 1944, ko se je po dolgem oklevanju, ne zaupajoč v Titovo karto, Stalin le odločil, da na tankih rdeče armade pripelje v Beograd Tita in ga v blesku sovjetskih bajonetov vstoliči v kraljevem dvorcu. Brez rdeče armade in njenih tankov Tito ne bi mogel obvladati Srbije.

Upravičeno se da zaključiti, da komunisti spomladi 1944. niso bili popolnoma sigurni v zmago revolucije. Po nemškem zračnem desantu so v zapadni Bosni njihove enote bile zdecimirane in demoralizirane, Tito pa se je komaj rešil in pobegnil na Vis. Medtem pa je Mihajlovič, poleg vseh intrig, lažnji ve propagande londonskega radia in hladnega zadržanja zaveznikov, v Srbiji bil močnejši kot kdajkoli. Komunisti so se dobro zavedali, da brez obvladavanja Srbije ne morejo dobiti oblasti nad Jugoslavijo. V tem, za njih zelo mučnem položaju so pokazali višek spretnosti, ko so s pomočjo angleških manevrov in pritiska vrgli Purićevo vlado in pripeljali Šubašića na oblast, da bi z njim 16. junija 1944. zaključili sporazum. Po sporazumu, s prenosom kraljeve oblasti na kraljevske namestnike, ki jih je predlagal Tito, in s fuzijo dr. Šubašičeve, zadnje kraljevske vlade, z Nacionalnim komitejem osvoboditve Jugoslavije, so komunisti legalizirali še pred koncem vojne in revolucije pridobitve njihove "osvobodilne borbe". S to legalizacijo so bili komunistom na milost in nemilost izročeni vsi njihovi politični nasprotniki. A Kralj Peter II. je v svojem zloglasnem septembrskem govoru pljunil na grobove borcev, ki so umirali šepetajoč njegovo ime, in pritisnil pečat izdajalcev na čelo tistih borcev, ki so mu edini zvesti ostali...

Z a k l j u č k i

Z dogovorom Tito-Šubašić so junija 1944. jugoslovanski komunisti na političnem polju izigrali nesložne nasprotnike. Dobili so bitko, čeprav na bojnem polju niso še zmagali. Bastion Srbije je padel šele v pozni jeseni, ko so vanj vdrle sovjetske sile in 20. oktobra zasedle jugoslovansko prestolnico - Beograd. Vojaški poraz protikomunističnih sil Jugoslavije je bil posledica političnega poraza in ne obratno! Brez političnega poraza ne bi bilo prišlo do Šubašičeve vlade. Brez nje ne bi bilo legalizacije Titove komunistične revolucije in ne vdora Sovjetov v Jugoslavijo. Zato do nesrečnega junija 1944. lahko govorimo o vzrokih, ki so vodili v poraz, kasneje pa o posledicah političnega poraza. Vzroki za politični poraz so se kopičili doma in zunaj. O onih doma se zadnjih par let tu in tam v emigrantskem tisku skuša pisati, začeti razpravo, dočim se o vzrokih, ki so v tujini v krogih naše vlade in okoli nje tako izdatno pripomogli k našemu porazu, trdovratno molči. Če izvzamemo v domovini izdane dr. Čubrilovičeve "Zapise iz tujine", nimamo po dvajsetih letih v svobodnem svetu objavljene izčrpne in objektivne analize nesrečnih, do skrajnosti zastrupljenih razmer, ki so vladale v krogih izbeglih politikov, ki so med vojno sestavljali naše ekzilne vlade. Taka analiza bi mogla priti le - iz prve roke. In teh je vedno manj...

Uničenje Grčaric in Turjaka spada v dobo, ko se je naša usoda še mogla kovati doma in jo niso še zapečatili zunaj v zavezniških vrhovih. Pravzaprav je bil to zadnji opomin slovenskemu protikomunističnemu taboru, da se zedini in osamosvoji, kajti pot v okupatorjevi senci je vodila le - v pogubo. Sloga in gozd sta bili takrat najpomembnejši besedi za ohranitev svobode slovenskega naroda. Zaman smo ju iskali v slovarju slovenskih politikov. Zato so bili nasveti, ki so povdarjali slogo in kazali pot v gverilo vsakokrat preslišani. Tiste dni, ko so divjali boji okoli Turjaka, bi se v Rakitni mo

rale zbrati enote "Komande Ljubljane J.V. v D." (Jugoslovanske vojske v domovini). Za slučaj italijanske kapitulacije je bilo namreč predvideno, da ne = kaj tisoč mož močna ilegalna komanda Ljubljane ne čaka v mestu verjetne nemške okupacije, ampak se zateče v krimske gozdove. V noči med 10. in 11. septembrom 1943. sem bil o tej mobilizaciji obveščen in sem takoj krenil na pot. Po več dnevnem prebijanju skozi partizansko ozemlje med Mirensko dolino in Krimom sem s poročnikom Sajemom in rez. podporočnikom Plemljem prišel na cilj, kjer pa sem namesto šajkač z belim orlom našel titovke z rdečo zvezdo. V Rakitni se je namesto ljubljanskih enot J.V. v D. mobilizirala ljubljanska partizanska brigada. Krenili smo nazaj v gozd...

Namesto v svobodo v gozd je pot vodila na posvet v rokodelski dom in od tam - v Mikličev hotel. Na Zapotoku zbrana vojska pa je dobila povelje naj spremeni smer in naj krene - ne v rakitniško pogorje ampak v Ljubljano, k Nemcem.

Voditelji so slovensko mladino vtaknili v nemške vojaške cunje, da bi lahko še nadalje v Ljubljani čakali na zavezniško zmago.

"Ni še čas!"

Po dvajsetih letih bivši politiki še vedno iščejo v emigrantskem tisku krivce za poraz. Kriv je sovražnik - komunisti. Kriv je general Rupnik, ki nam ni omogočil, da zadnjo minuto nabereмо "trofeje" in z njimi stopimo pred zaveznike. Krivi so Angleži... Edino mi, ki smo mislili, da je Ljubljana epicenter svetovnega dogajanja ter smo zato tako vdano pričakovali, da se bo vse zgodilo in končalo po naših željah - smo imeli prav. In če nismo zmagali, če smo danes raztreseni od Ognjene zemlje do Franc Jožefove dežele, potem je pač Bog tako hotel. In končno, naš narod je lahko srečen, ko ima toliko mučencev... To so zaključki onih, ki naj bi bili prvi poklicani potegniti črto pod dogodke, ki so jih vprizarjali, sešteti pluse in minuse in iz bilance izvleči nauk za bodočnost.

Izgleda, da so celo pozabili moder narodni izrek: "Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal!"

Vojne in revolucije se vodijo zato, da bi eden izmed sovražnikov dosegel svoj cilj, z orožjem uveljavil svoje zahteve - zmagal. Navadno zmaga oni, ki ima inicijativo v svojih rokah. Torej ne zaradi tega, da se narod osreči s čim večjim številom mučencev. Komunisti so hoteli, kot vsak sovražnik hoče - zmagati. Zmagati za vsako ceno! Če so, kot iz gorčičnega zrna zrastli v mogočno drevo, se tega pač ne more šteti v zlo njihovem vodstvu. Očita se jim lahko, da so z "osvobodilnim bojem" narod ogabno prevarili. In da so svoje nasprotnike, ki niso bili nikakršni izdajalci, če so v silobranu zgrabili za orožje tam, kjer se je nudilo, po končani vojni zločinsko pobili.

GVERILA - EDINO PRAVA POT

General Rupnik je verujoč v nemško zmago skušal reševati - kar naj bi se rešiti dalo. Rezultati njegovega in podobnih "reševanj" pri narodih pod nemško okupacijo so bili malih razmer in le začasnega značaja. Ob koncu vojne je bilo treba to "reševanje" krvavo plačati. Mnogi so pa že med vojno morali v smrt in trpljenje, da bi nekateri bili le za nekaj časa "rešeni". Stari vojak ni bil samozvanec ampak je "na prošnjo slovenskih politikov prevzel mesto predsednika ljubljanske pokrajine". (AMERIŠKA DOMOVINA, 25. septembra 1963. stran 2.) Dejstvo je, da bi general Rupnik brez podpore politikov težko skupaj zbral eno samo četo domobrancev. Njegov poglavitni greh naj bi po mnenju politikov bilo to, da se ni pravočasno (29. aprila 1945!) umaknil, da bi oni "prevzeli usodo slovenskega naroda v svoje roke" in nabrali "trofeje" s katerimi so nameravali stopiti pred zaveznike. Na nesrečo, je bila za jugoslovanske narode "lovska sezona za trofejami" definitivno zaključena z drugim delom Titó-Šubašičevega sporazuma 1. novembra 1944. v Beogradu. Verjetno je stari general vsaj koncem aprila 1945. uvidel, da je vojna za Nemce dokončno izgubljena. Vedel je tudi, da taki politiki, ki se pogajajo z njim in Rösenerjem za mirno izročitev oblasti, niso v stanju vprizoriti ničesar tako revolucionarno-dramatičnega, kar bi prevzelo zapadne zaveznike in jih napotilo, da spremene svoje stališče glede povojne ureditve jugoslovanskih razmer. Zato si je mislil: porinili ste me na to nehvaležno mesto,

kjer sem moral prevzeti nase srd kolaboracije ; ves čas sem se moral izpostavljati, da bi vi bili varni; čemu naj vam baš sedaj ob koncu izročim - oblast? Oblast, to bom izročil, ko pridejo angleški tanki. Stal bom do konca ob krmilu, dokler brod ne zgine pod vodo... Kdo mu more to zameriti?

Angleži so vodili vojno na življenje in smrt. Za njih je bilo prvo - zmagati. Vse drugo pride kasneje. V totalni vojni, ko so se njihova mesta rušila, kot da so zgrajena iz domin, niso imeli prav nobenega razumevanja za take "zaveznike", ki so jih pač "nosili v srcu", obenem pa služili sovražniku. Zato slovenska delegacija v Londonu ni mogla pri angleških politikih uspešno zagovarjati zadržanja domobrancev v domovini, ki so sicer vsi sanjali o zaveznikih, toda istočasno v nemških uniformah, pod vrhovno komando Rössenerja in Globotschnigga stražili in branili proge, po katerih so Nemci dovažali na italijansko bojišče rezerve in vojni material. Ali ni bilo naravnost blazno pričakovati, da bodo zavezniki ob koncu vojne podprli politične kroge, ki so ustvarjali vaške straže in domobranstvo ter tako nagradili politiko akomodacije? Še več, zavrgli baš one, ki so pod vodstvom zavezniških oficirjev - padalcev napadali in rušili prav iste proge, ki so jih domobranci stražili, ter se žrtvovali da bi zavezniki uspešnejše prodirali v Italijo, ki so jo Nemci trdovratno branili! Za Angleže je bilo takrat važno samo to, kdo pobije več Nemcev. Povezali bi se z Luciferjem, samo da zmagajo. Ta kemu stališču se upravičeno ugovarjati ne more. Vendar tudi tako, popolnoma razumljivo angleško medvojno stališče ne opravičuje povojnega vračanja v na prejšnje znano smrt onih, ki so se v njihovo varstvo zatekli. O tem težkem grehu proti tradiciji postopanja z vojnimi ujetniki, proti mednarodnemu pravu, proti vesti in proti vsem plemenitim čutom ljudi - Angleži radi molče. Po podatki o tej brezvestnosti v njihovih arhivih niso dosegli jivi.

Jugoslavija leži in slovenski narod živi na takem geografskem prostoru, da v globalni ali pa v evropsko-kontinentalni vojni ne more ostati nevtralen. Zato je dolžnost narodnega vodstva, da izbere pravo stran. Ta prava stran navadno niso oni veliki sosedje, ki že na veke vekov preže po naših zemlji. - Srbski politiki so v prvi svetovni vojni vedeli, kje je prava stran. Dejal bi, da niti toliko grajani pučisti niso izgubili prave orijentacije, ki gotovo ni kazala v - Berchtesgaden... Ko je odločitev padla, je potem z zavezniki treba deliti dobro in zlo, povezati ali pa vsaj spraviti vstric interese malega naroda z njihovimi interesi. Taka povezava je na našem, strateško tako važnem ozemlju, brezpogojno vodila v odpor proti okupatorju ne pa v vaške straže in domobranstvo. Vodila je v gverilo - v gozd. Zlasti še, ker so se tam že zbirali politični nasprotniki z namenom, da večini izbijejo iz rok zavezniške adute. Vsega tega premnogi slovenski politiki v usodnem medvojnem času niso razumeli. Oni, ki ne upajo pogledati resnici v obraz, pa še dandanes pišejo, da so bile vaške straže in domobranstvo edina prava opredelitev v tedanjih razmerah. Nasprotno! Vsaka, tudi neiskrena povezava z okupatorjem je bila poguba za svobodo slovenskega naroda !!!

Novi vetrovi

Zaveznikom se je dalo uspešno pomagati le z gverilo. Komunistično revolucijo je bilo mogoče uničiti samo na njenem terenu - v gozdu. Ona se je dala pravočasno zaježiti takrat, ko so se v gozdu zbirali njeni osnovni kadri. Takrat je bil čas, da se disciplinirano, protikomunistično mladino pošlje v gozd, ne pa da se jo porine v nenaravno zvezo z okupatorjem, katerega je so vražila in se zveze z njim sramovala. Da je v poletju 1942. šlo deset tisoč slovenske mladine v gozd namesto v postojanke vaških straž, v naših gozdovih za rast in razvoj komunističnega partizanstva ne bi bilo prostora, kakor ga ni bilo v srbskih gozdovih. Partizanstvo ne bi imelo podpore širokih narodnih slojev in ne pritoka, ker bi proti osovraženim Nemcem in Italijanom v gozdovih stala daleč močnejša in narodu bližja sila. Komunistična osvobodilna fronta si ne bi mogla prisvajati legitimacije edinega borca proti okupatorju. Številčno nepomembna, brez zadostne narodne podpore bi počasi - izhlapela. In katerega ni, ga tudi ne more nobeden podpirati in priznati.

Ob dvajsetletnici Grčaric in Turjaka naj o "nesposobnosti vodstva" razmišljajo oni zreli možje, ki so kot mladeniči doma krvaveli. Kje, in v čigavih rokah je bila tista sila, ki bi bila lahko na slovenskem ozemlju temeljito spremenila tok medvojnih dogodkov, pa dovolj jasno pove številčni odnos medvojnih slovenskih protikomunističnih organizacij:

Slovenska legija deset tisoč,
Sokolska legija en tisoč,
Narodna legija tristo borcev.

V dneh, ko politični emigraciji, tako slovenski kot skupni jugoslovanski marsikje že prizvanja navček, je plamenica svobode, ki naj sveti zasluž njenim narodom med Triglavom in Solunom, edinole v rokah te mladine, ki je krvavela doma in zunaj v svobodi dozorela. Izhojena pot ruske emigracije z večnimi prepiri in brezštevilnimi odbori, po kateri skoraj dvajset let tava jugoslovanska emigracija - ne vodi nikamor. Na njej ni iskati alternative "novemu razredu", ki pašuje doma. Novi vetrovi polnijo mednarodno ozračje in novi tokovi prihajajo iz vekovnih svetovnih žarišč. Današnji položaj ni niti malo podoben onemu pred dvajsetimi leti. Zato ga je potrebno temeljito preoceniiti, spoznati se z vetrovi in tokovi s katerimi se bo srečeval naš brod - na dolgi poti...

Izbrati je treba novo pot... Nenehno navijanje starih plošč, ki so škri pale že med vojno, ni primerna inspiracija za presojo novih tokov in iska nje nove poti. In vendar samo od pravilne presoje, odločitve in izbere novih, času primernih smeri udejstvovanja slovenskih mladih sil v svobodi je odvisno, če bodo

GRČARICE IN TURJAK POSTALE KOSOVO SLOVENSKE DANAŠNJICE.

Andrej M. Glušič

SLOBODAN NAS JE ZAPUSTIL

Koncem avgusta je v Chicagu umrl zadet od kapi kapetan Josip Kuhar. Pokojni se je rodil 1909. v St. Vidu nad Ljubljano, tam obiskoval gimnazijo in se udejstvoval v sokolskih vrstah. Po maturi je vstopil v vojno akademijo in po korčanih študijah v oktobru 1931. postal topniški častnik. Med vojno se je takoj pridružil organizaciji podtalnega gibanja Jugoslovanske vojske v domovini in je bil v taborišču Gonars in Chiesanuova med onimi vodilnimi jugoslovanskimi oficirji, ki so se prizadevali, da internirani častniški zbor ni podlegel komunistični propagandi. Po vrnitvi v Ljubljano aprila 1943. je takoj odšel v četniški odred, kjer je dobil četniško ime Slobodan. Oktobra 1943. je vstopil v slovensko domobranstvo in tam tajno organiziral radio zveze za tajni štab komande Slovenije JVvD. Po vidovdanskih aretacijah 1944. se je z oddelkom za zveze in radio postajami, ki jih je večinoma sam izdelal, pravočasno umaknil v gozd k četnikom. Ob koncu vojne je skupaj s četniki nastopil pot razočaranj, na kateri pa ni klonil. V taborišču Eboli je zopet organiziral in vodil službo radio zvez. Ta služba je bila posebno važna za časa selitve četnikov iz Ebolija v Nemčijo, kajti četniki niso vedeli, kam odhajajo transporti. Takrat je Slobodan imel že močno radio postajo v okolici Salzburga in bil v stalni zvezi s tajnimi postajami, ki so spremljale Transporte.

Slobodan je bil idealist in kremenit značaj, zato so razočaranja od poraza Jugoslavije pa vse do groba neprestano polnila kupo njegovega gorja. Trpel je tiho in ni potožil niti prijatelju. Zaveden, ponosen in zvest oficir ni hotel izdati svojega komandanta, ko so ga vabili drugam in ponujali tretjemajsko podpolkovniško imenovanje. Ni mu bilo neznan, zakaj so izmed četniških oficirjev povišali edinole njega, zato je dejal, da so časi preresni za burke in ples - muh enodnevnice. Artilerijski kapetan I. reda jugoslovanske vojske Josip Kuhar je bil resen in dosleden mož, in težko ste našli vojaka, ki ga ni spoštoval.

Sovražne sape so pretrgale žice Slobodanovih anten, na katerih so tam ob naših severnih mejah podrhtavali utripi - Domovine. Njegove trudne kosti so našle pokoj v svobodni ameriški zemlji. Toda njegovo srce išče objema rodne grude, domače prsti pod Smarno goro, da bi tudi v večnosti drhtelo ob nenehni pesmi žuborečih savskih valov.

Slava Ti, Slobodane!

Tvoj

Vojin.

KLIC TRIGLAVA izhaja okoli 20. v mesecu. Izdaja ga "Slovenska Pravda". Njeno mnenje predstavljajo le članki, podpisani od izvršnega odbora. List ureja Dušan Pleničar, 76 Graeme Road, ENFIELD, Middx. - Tel: ENF 5097.
Uprava: BM/TRIGLAV, LONDON, W.C.1.